

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-314-1-37>

УДК 339.13:615.2

Ірина БУДНІКЕВИЧ

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

<https://orcid.org/0000-0002-5466-6532>

i.budnikevich@chnu.edu.ua

Вадим ГОНЧАР

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

v.gonchar@chnu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ МОНОПОЛІСТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ: ГЛОБАЛЬНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

В статті досліджено особливості та уточнені характеристики фармацевтичного ринку в концепті монополістичної конкуренції, конструкція якої дозволяє широко використовувати маркетингові інструменти конкурування, інновації, дослідження, брендинг та інші. Узагальнені специфічні характерні риси, які дозволяють ідентифікувати переважний тип конкуренції на фармацевтичному ринку як монополістичну конкуренцію.

Враховуючи залежність національного фармацевтичного ринку від імпорту лікарських засобів досліджено стан (2018-2022 рр.), конкурентну ситуацію і узагальнені прогнози щодо зростання світового фармацевтичного ринку до 2027 року. Аналіз засвідчив наявність різних чинників розвитку ринку в кожному з досліджених періодів.

Акцентовано увагу, що діяльність на ринку монополістичної конкуренції, особливо такого інституціалізованого як фармацевтичний ринок, вимагає від учасників грамотного застосування стратегічних підходів, адаптації бізнес-моделей, значних інвестицій у R&D та постійного продукування інновацій, налагодження довгострокової взаємодії з партнерами, оптимізації ланцюга поставок, формування системи постійного моніторингу і прогнозування зовнішнього середовища, професійного маркетингу та системних промоційних активностей пов'язаних з традиційними та цифровими елементами комунікаційного міксу, розширення мережі за рахунок допустимої регіональної експансії.

Зроблено висновок, що подальший розвиток сучасного світового фармацевтичного ринку як структури монополістичної конкуренції пов'язаний з: прискоренням споживання лікарських засобів у країнах, що розвиваються; закінченням терміну патентного захисту на значну кількість брендних лікарських засобів; скороченням частки ринку і прибутків брендних фармацевтичних компаній; законодавчими обмеженнями монополізації ринку; активним застосуванням маркетингових інструментів для реалізації нецінової конкуренції.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, монополістична конкуренція, нецінова конкуренція, маркетинг, інновації, глобальний фармацевтичний ринок, національний фармацевтичний ринок.

Iryna BUDNIKEVICH, Vadym HONCHAR

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

THE FEATURES OF MONOPOLISTIC COMPETITION IN THE PHARMACEUTICAL MARKET: GLOBAL AND NATIONAL ASPECTS

The article examines the peculiarities and specified characteristics of the pharmaceutical market in the concept of monopolistic competition, the design of which allows for the wide use of marketing tools of competition, innovation, research, branding, and others.

The specific characteristics that allow identifying the predominant type of competition in the pharmaceutical market as monopolistic competition are summarized. It was noted that certain segments of the pharmaceutical market function within the framework of different market structures: monopoly (manufacturers who own patents for unique medicinal products, individual and collective monopolies in regional markets), oligopoly (manufacturers of certain types of medicinal products, the distribution segment, pharmacy networks of centralized and holding type with a monopoly in the retail sale of medicinal products), monopolistic competition (production and sale of medicinal products).

Taking into account the dependence of the national pharmaceutical market on the import of drugs, the state (2018-2022), the competitive situation and generalized forecasts for the growth of the global pharmaceutical market until 2027 were studied. The analysis proved the presence of different factors of market development in each of the studied periods. The high activity of Indian and Chinese companies in developing the global pharmaceutical market was noted. Attention is drawn to the fact that activity in the market of monopolistic competition, especially such an institutionalized one as the pharmaceutical market, requires from participants the competent application of strategic approaches, adaptation of business models, significant investments in R&D and constant production of innovations, establishment of long-term cooperation with partners, optimization of the supply chain, formation systems of constant monitoring and forecasting of the external environment, professional marketing and systemic promotional activities related to traditional and digital elements of the communication mix, network expansion due to permissible regional expansion. It was concluded that the further development of the modern world pharmaceutical market as a structure of monopolistic competition is connected with: acceleration of consumption of medicines in developing countries; expiration of patent protection for a significant number of brand-name drugs; reduction of the market share and profits of branded pharmaceutical companies; legal restrictions on market monopolization; active use of marketing tools to implement non-price competition. The priority factor in increasing the competitiveness of the pharmaceutical market of Ukraine is an effective combination of state and market regulation mechanisms, the successful synthesis of which will contribute to the elimination of disparities between the export and import of medicinal products, reduce the dependence of the Ukrainian pharmaceutical market on foreign supplies of raw materials and finished products, and strengthen the position of domestic manufacturers in foreign markets.

Key words: pharmaceutical market, monopolistic competition, non-price competition, marketing, innovations, global pharmaceutical market, national pharmaceutical market.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Фармацевтичний ринок є урегульованою правовими і інституціональними нормами відкритою, ієрархічною системою економічних відносин, яка забезпечує виробництво фармацевтичної продукції та її рух до споживача через торговельних та інфраструктурних посередників, а також сукупність процедур, які сприяють взаємодії попиту, пропозиції і формуванню ціни на лікарські засоби (ЛЗ) та фармацевтичні товари. У національних економіках країн світу фармацевтичний ринок є складним структурним елементом, який відіграє важливу роль із огляду на важливу соціальну функцію, пов'язану із охороною здоров'я населення. Як економічний індикатор він відображає рівень добробуту населення: зростання ємності фармацевтичного ринку свідчить про зростаючі можливості населення задовольняти потреби в підтримці гідного рівня життя. Узгодження потреб домогосподарств, суб'єктів господарювання і держав робить необхідним використання механізмів, які поєднують ринкове і державне регулювання фармацевтичного сегмента національної економіки.

Фармацевтичний ринок є важливим інститутом ринкової економіки, ширшим за фармацевтичну сферу і фармацевтичну галузь. На користь цього твердження можемо навести наступні аргументи: фармацевтичний ринок опосередковує реалізацію готової продукції переробними підприємствами, що здійснюють виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів, через механізми оптової, біржової, роздрібною торгівлі фармацевтичними товарами, забезпечує життя і охорону здоров'я людей, тварин і національну безпеку загалом; забезпечує взаємодію попит і пропозиція, формування ринкової ціни та регулювання цін, у тому числі, за рахунок бюджетних трансфертів, пільг та дотацій на товари і послуги з охорони здоров'я.

Фармацевтичний ринок України включає в себе виробництво лікарських засобів і виробів медичного призначення, оптової й роздрібною торгівлю, спеціалізоване зберігання й розподіл (дистрибуцію) за допомогою налагодженої збутової мережі (аптеки, аптечні пункти тощо). Конструкція ринку монополістичної конкуренції примушує суб'єктів пропозиції фармацевтичного ринку застосовувати стратегії диференціації для виробництва лікарських засобів, які вирізняються високою якістю, винятковими функціональними характеристиками, мають значну інноваційну складову, що підвищує цінність продукту, гарантує позитивний досвід споживчий досвід, лояльність та прихильність покупців. Водночас, окремі сегменти фармацевтичного ринку мають монополістичні ознаки, які пов'язані з широким асортиментом лікарських засобів, великими втратами на наукові дослідження та розробки (R&D), значними маркетинговими бюджетами, широкою розподільчою мережею тощо. Зазначене актуалізує дослідження особливостей та характеристик монополістичної конкуренції на фармацевтичного ринку.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження особливостей та уточнення характеристик фармацевтичного ринку в концепті монополістичної конкуренції, конструкція якої дозволяє широко використовувати маркетингові інструменти конкурування, інновації, дослідження, брендинг та інші.

Аналіз досліджень та публікацій

Суть, особливості, інструменти конкурування та регулювання фармацевтичного ринку розглядають зарубіжні вчені (Л. Богачева, К. Гартвейг, П. Голдберг, А. Гоял, П. Данзон, М. Дугган, М. Екелунд, Т. Ізіука, Б. Перссон) та вітчизняні (О. Алексєєв, М. Бердар, М. Білоус, Ю. Братішко, І. Буднікевич, Б. Громовик, В. Гончар, Н. Клунко, Г. Костюк, О. Мінцер, З. Мнушко, С. Мороз, Д. Назаров, А. Немченко, І. Пестун, К. Полякова, Л. Шульгіна, К. Файзулаєвої) вчені.

О. Шандрівська та А. Цветковська провели конкурентний аналіз економічної кон'юнктури українського ринку фармацевтичної продукції і виявили принципові види конкуренції на ньому: «конкуренція між підприємствами: вітчизняними та зарубіжними; препаратів-аналогів; оригінальних препаратів та препаратів-генериків; лікарських препаратів та дієтичних добавок; гуртового (госпітального) сегмента; роздрібною (аптечного) сегмента тощо» [12]. Різним сегментам фармацевтичного ринку відповідають різні типи конкуренції (типи ринкових структур): монополія (досягається за рахунок дії патентів на унікальні ЛЗ, індивідуальні та колективні монополії на регіональних ринках), олігополія (виробники окремих видів ЛЗ, сегмент дистрибуції, аптечні мережі централізованого та холдингового типу з монополією в роздрібній реалізації лікарських засобів), монополістична конкуренція (виробництво та реалізація ЛЗ). Монопольні ринки в розвинених країнах поступово зникають за рахунок закінчення терміну дії багатьох патентів на відомі препарати. Розробник нових ліків захищає своє ексклюзивне право виробництва / продажу: патентом на винахід або корисну модель (об'єкт захисту: склад, технологія виробництва та спосіб лікування); патент на промисловий зразок (об'єкт захисту: пакування лікарського засобу); свідоцтво на знак для товарів і послуг (об'єкт захисту: назва лікарського засобу) [11]. В США, наприклад, термін дії патенту – 20 років. Країни, намагаються боротися з проявами монополізму в усіх сегментах фармринку. В Польщі Закон «Apteka dla Aptekarza» встановлює географічні та демографічні критерії, що визначають можливість відкриття нових аптек: 3000 жителів на одну аптеку, відстань між

аптеками має становити не менше 500 метрів, не більше 1% загальної кількості роздрібних аптечних підприємств у провінції (воєводстві) можуть належати одній юридичній особі. Опосередковано закон також сприяв обмеженню нелегального вивезення ліків за кордон, що є однією з основних причин дефіциту життєво необхідних ліків. Окрім Польщі, ринкові принципи конкуренції підтримують закони Німеччини, Бельгії, Данії, Франції, Фінляндії, Словенії та Іспанії. В останні роки Угорщина, Латвія та Естонія також прийняли принцип «Аптеки для аптекарів». Зміни в нормативних актах зміцнили системи охорони здоров'я в цих країнах, а також роль самих фармацевтів, що сприяло покращенню якості фармацевтичних послуг, що надаються, та кращому доступу пацієнтів до ліків [13]. У своїх попередніх працях [1] ми розглядали адаптивні механізми регулювання фармацевтичного ринку національної економіки, які дозволяють підтримувати монополістичну конкуренцію навіть в умовах надзвичайних ситуацій.

Виклад основного матеріалу

Фармацевтичний ринок можна віднести до ринків недосконалої конкуренції, оскільки він відповідає класичним ознакам монополістичної конкуренції: на ньому представлено дуже широке коло покупців та значна кількість продавців, які пропонують диференційований – схожий, але не ідентичний продукт; диференціація товару фармацевтичного ринку визначається значною кількістю лікарських засобів-аналогів, близьких за хіміко-фармацевтичним складом, ціна на які значно варіює залежно від оригінальності (патентовані чи генерики); діють механізми ринкового ціноутворення, проте значним є сегмент лікарських засобів, який підлягає державному регулюванню; обмежені можливості цінової конкуренції підвищують роль брендів, реклами та упаковки лікарських засобів як інструментів змагальності продавців; визначна роль належить якості лікарських засобів; відносно легкий вхід на ринок та вихід з нього; велике значення маркетингу в діяльності учасників та інші.

В якості характерних рис, що дозволяють ідентифікувати тип конкуренції на фармацевтичному ринку як монополістичної конкуренції, на наш погляд, доцільно розглядати наступні:

- в якості споживачів виступають усі версти населення, медичні заклади, органи державної влади і місцевого самоврядування, волонтерські організації;
- значна кількість акторів ринку: виробники (виробники основних фармацевтичних продуктів, виробники фармацевтичних препаратів і матеріалів), посередники (оптові торговці), роздрібні торговці (аптеки, аптечні кіоски), лікарняні заклади, медичні та стоматологічні установи, інші заклади, що здійснюють діяльність у сфері охорони здоров'я, держава та органи місцевого самоврядування як регулятори
- широкий асортимент основних та додаткових лікарських засобів;
- активне застосування учасниками ринку маркетингових інструментів, програм лояльності, нішевої маркетингової стратегії;
- значні інвестиції в наукові дослідження та розробки (R&D), безперервне продукування технологічних, продуктових та маркетингових інновацій;
- відхід від універсальної бізнес-моделі «blockbuster» (орієнтація на популярні та комерційно успішні ЛЗ) до бізнес-моделі у парадигмі персоналізації – створення персоналізованих лікарських засобів, які є найбільш ефективними для даного пацієнта на даний час (цією проблематикою займаються фармакогенетика, фармакогеноміка, фармакоекономіка та фармакомаркетинг);
- наявні жорсткі вимоги до якості, умов виробництва та обігу лікарських засобів;
- конкурентною перевагою є оптимальний рівень якості оригінальних лікарських засобів;
- нормативне регулювання ринку в частині захисту здоров'я населення, прав інтелектуальної власності, обігу лікарських засобів та контролю за їх якістю обігу (PIC/S, стандарти GxP (Good x Practice), Система сертифікації якості Всесвітньої організації охорони здоров'я, умови Світової організації торгівлі (TRIPS);
- регулювання цін на окремі ЛЗ, наявність Національного переліку основних лікарських засобів розробленого на основі Орієнтовного переліку основних лікарських засобів Всесвітньої організації охорони здоров'я;
- поряд з активною неціновою конкуренцією, наявність дженериків дозволяє фірмам конкурувати з оригінальними продуктами через низьку ціну;
- державне регулювання фармацевтичного ринку в окремих напрямках, що знижує вільний доступ споживачів до рецептурних ЛЗ (у 2022 році прийнято нову редакцію Закону України «Про лікарські засоби», впроваджено електронний рецепт на антибіотики, перспективи його впровадження на всі рецептурні препарати);
- забезпечення прав інтелектуальної власності шляхом патентного захисту;
- обмеження конкурентного середовища механізмами публічних закупівель;
- вхід на ринок відносно легкий, однак наявні адміністративні бар'єри (ліцензування, допуск, реєстрації, дискримінація, орендні ставки).

Незначна кількість провайдерів оптового фармацевтичного ринку, створення власних аптечних мереж дистриб'юторами, визначає його олігопольні ознаки та обмежує конкуренції. Водночас крупні фірми

дозволяють розвивати асортимент лікарських засобів, робити більш доступною аптечну інфраструктуру, покращувати обслуговування населення, скорочувати кількість посередників, нормалізувати ланцюги поставок. У Звіті Антимонопольного комітету України зазначається, що протягом 2018-2019 років ринкова влада на оптовому фармацевтичному ринку України (більше 80%) сконцентрована в руках трьох найбільших вітчизняних дистриб'юторів (ТОВ «БадМ»; СП у формі ТОВ «ОПТИМА-ФАРМ, ЛТД»; ТОВ «ВЕНТА.ЛТД»), а частки інших гравців не є суттєвими [4]. За аналітичними даними спеціалізованого видання «Аптека» [5] перелічені дистриб'ютори залишаються основними постачальниками товарів «аптечного кошика» в аптечні заклади в грошовому вираженні (табл. 1):

Таблиця 1

**Питома вага в загальному обсязі поставок фармацевтичного ринку
у січні 2021–2023 рр. основних дистриб'юторів**

Дистриб'ютор	Січень 2021	Січень 2022	Січень 2023	Зміна частки 2023 р. до 2022 р.
БадМ (Дніпро)	37,8	36,9	40,3	3,4
Оптіма-Фарм (Київ)	33,9	42,1	39,4	-2,7
Вента (Дніпро)	12,7	7,8	6,1	-1,7
Всього	84,4	86,8	85,8	-1

Джерело: складено за [5]

Роздрібний фармацевтичний ринок України є прикладом класичної монополістичної конкуренції – в Україні найвищий показник числа аптек на кількість населення не тільки у Європі, а й у країнах СНД: одна аптека припадає на 1851 особу) [9], хоча воєнна агресія РФ спричинила закриття 3992 аптек, або 19% від довоєнного рівня та значний відтік кадрів за кордон [6]. Значна частка продажів приходить на топ-5 аптечних мереж (за товарообігом у грошовому вираженні за період з січня 2019 р. до жовтня 2022 р.): Аптека-Магнолія, Подорожник мережа аптек, Гамма-55, Сіріус-95 та Фармастор [6]. Найбільш конкурентними є ринки генериків, найвищий ризик обмеження конкуренції на фармацевтичному ринку несуть вертикальні узгоджені дії учасників. Для зменшення рівня протекціонізму і власної зацікавленості медичних робітників АМУ рекомендує виписувати рецепти не за торговельною назвою лікарського засобу, а за МНН діючої речовини, а також застосовувати електронну форму рецепту на лікарські засоби, що відпускаються безкоштовно, або за референтними цінами [17].

Враховуючи залежність національного фармацевтичного ринку від імпорту лікарських засобів, при розробці конкурентних стратегій необхідно враховувати конкурентну ситуацію і прогноз розвитку світового фармацевтичного ринку. На світовому фармацевтичному ринку виділяють такі основні кластери, представлені об'єднанням таких груп країн: Північна Америка; Західна Європа; Центральна і Східна Європа; Японія; Близький Схід, Азія і Латинська Америка; інші країни Азії і Африки. Наявність великих і високо-розвинутих фармацевтичних ринків Західної і Північної Європи визначається соціальною спрямованістю економік країн: гідним рівнем життя населення, що обумовлює його старіння; значними бюджетними видатками на охорону здоров'я; досконалим конкурентним середовищем. Ознаками фармацевтичних ринків країн Центральної і Східної Європи є їх менша потужність через нижчий рівень життя і видатки на охорону здоров'я, превалювання генеричних лікарських засобів, значна залежність національних ринків від імпорту фармацевтичної продукції. Остання виникла через трансформаційні процеси у пострадянських країнах, які виникли у 90-их роках минулого століття у зв'язку з кризою у державній фармацевтичній промисловості і зародженням у її надрах приватного сегменту.

Протягом 2012-2018 років світовий фармацевтичний ринок стрімко зростав, за перші п'ять років його обсяги збільшилися у 1,79 разів, у 2018 році проти 2017 року на 4,7% (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяг і структура світового фармацевтичного ринку за регіонами

Регіон світового ринку	2012		2017		2018		Темп приросту	
	\$ млрд	Питома вага, %	\$ млрд	Питома вага, %	\$ млрд	Питома вага, %	2017/2012	2018/2017
Північна Америка	258,8	39,75	449,1	38,59	472,9	38,81	1,74	1,053
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	171,1	26,28	317,5	27,28	328,9	26,99	1,86	1,036
Західна Європа	145,1	22,29	245	21,05	258	21,17	1,69	1,053
Латинська Америка	41,8	6,42	86,6	7,44	88,6	7,27	2,07	1,023
Країни перехідної економіки	34,3	5,27	65,7	5,64	70,1	5,75	1,92	1,067
Всього	651,1	100,0	1163,9	100,0	1218,5	100,0	1,79	1,047

Джерело: побудовано за даними [3; 18; 19]

У 2018 році світові витрати на лікарські препарати зросли на 4,7%, зрісши до \$1,218 трлн (у 2017 році \$1,163 трлн.) і, як очікується, перевищать \$1,5 трлн у 2023 році [19]. Найбільш потужним його регіоном є Північна Америка, його частка скоротилася із 39,75% у 2012 році до 38,81% у 2018 році через те, що темпи зростання були протягом 2012-2017 років (1,74) були нижчими за середні. Другим за обсягом є фармацевтичний ринок Азіатсько-Тихоокеанського регіону, його частка збільшилася із 26,28% у 2012 році до 26,99% у 2018 році. Темп приросту 2017/2012 склали 1,86 і перевищували середній, темп приросту 2018/2017 (на 3,6%) менше середнього. Китай є найбільшим фармацевтичним ринком і, як очікується, до 2023 року досягне \$140-170 млрд при сповільненні зростання до 3-6%. Третім у рейтингу є фармацевтичний ринок Західної Європи, його частка незначно скоротилася протягом 2012-2018 років – із 22,29% до 21,17%. Значно меншим за обсягом є фармацевтичний ринок Латинської Америки, проте протягом 2012-2017 років він продемонстрував найвищі темпи зростання (2,07), у результаті чого частка зросла із 6,42% до 7,27%. Також високі темпи зростання демонструє фармацевтичний ринок країн з перехідною економікою – другі за приростом 2017/2012 (1,92) і перші за приростом 2018/2017 – на 6,7%, у результаті частка регіону збільшилася із 5,27% до 5,75%. Прогнозується, що до кінця 2023 року обсяг світового фармацевтичного ринку сягне \$1,5 трлн, а середньорічні темпи приросту 2019-2023 років складуть 3%-6% [2].

В наступні роки витрати світового фармацевтичного ринку зростає: у 2019 році на 6,5% до \$1,297 трлн, у 2020 році на 1,15% до \$1,312 трлн, у 2021 році на 7,62% до \$1,424 трлн [21]. За звітом «The Global Use of Medicine in 2019 and Outlook to 2023» зниження темпів розвитку у 2023 році прогнозувалося на всіх фармацевтичних ринках і в усіх сегментах [19], однак після падіння темпів у 2020 році, спостерігалось значне зростання у 2021 році.

Загалом фармацевтичний сектор у 2019 році вклав у світовий ВВП близько 1,4% (\$2 трлн), забезпечив робочими місцями 4,4 млн осіб або 0,1% від працездатного населення планети, глобальні продажі експортованих ліків 116 країн оцінювалися у \$392,9 млрд, інвестиції у наукові дослідження пов'язані з фармацевтикою перевищили \$150 млрд [19]. Частка індійських та китайських компаній на глобальному фармацевтичному ринку зросла з 2007 до 2019 року з 6,5% до 9,4%.

Міжнародна аналітична компанія IQVIA щорічно формує Топ-10 фармацевтичних ринків, куди входять країни, які у 2019 році формують більше 70% (\$892,7 млрд) від загальної вартості світового фармацевтичного ринку. Рейтинг за підсумками 2019 року рейтинг очолювали США з обсягом ринку в \$501,2 млрд, за ними зі значним відставанням слідували Китай та Японія (рис. 1).

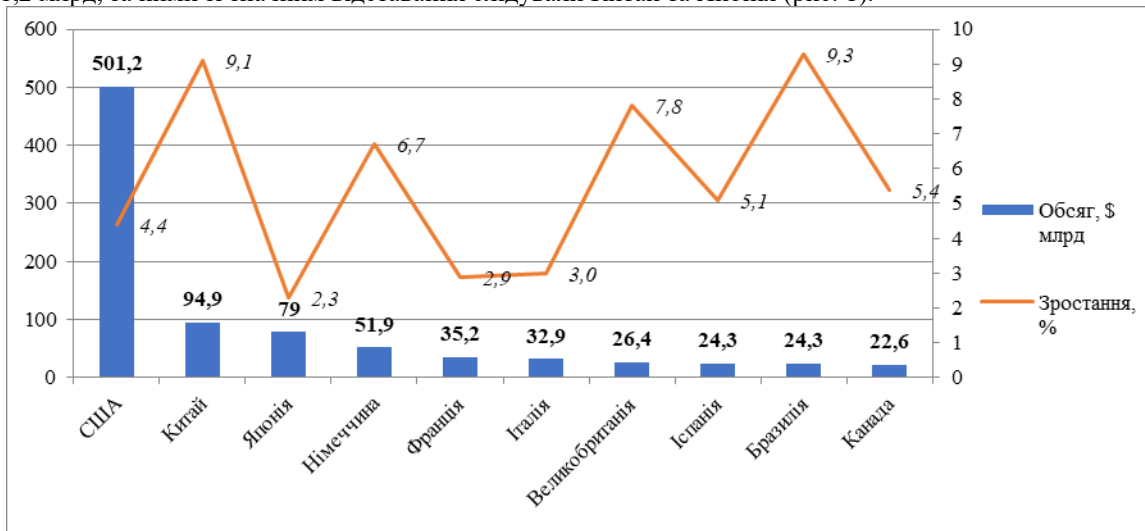

Рис. 1. Топ-10 фармацевтичних ринків, 2019 рік

(Китай – дані тільки по тільки по госпітальному сектору, Бразилія – дані тільки по тільки по фармсектору)

Джерело: складено авторами за [15]

У 2020 році фармацевтичний ринок демонстрував помірну позитивну динаміку, основними факторами якої стало різке підвищення попиту на лікарські засоби, підвищення їх вартості та поява нових препаратів через пандемію коронавірусу. В умовах пандемії звичайні терміни появи нових ліків були кардинально скорочені, що вплинуло на собівартість лікарських засобів. Звичайний термін розробки нового лікарського препарату триває в середньому 12-13 років, а вартість перевищує \$2,5 млрд [11].

За висновками провідних експертів «Fortune Business Insights», 2021 рік виявився важливим для галузі через масову вакцинацію проти Covid-19 та винаходи ліків від цього вірусу. iShares U.S. Healthcare ETF, який відбиває динаміку цін на акції компаній галузі охорони здоров'я ринку США, зріс за 2021 рік на 23%. Для порівняння, за 2020 рік він збільшився лише на 12,5%. Ринок США займає практично 40% від загального обсягу світового фармацевтичного ринку, відповідно є ймовірність очікувати більш швидких темпів зростання і в глобальному масштабі. Загалом виробничий сегмент фармацевтичного ринку формують

2300 найбільших світових виробників. За обсягами виручки за 2021 рік місця у рейтингу розподілилися таким чином: Johnson & Johnson (США, Нью-Брансуек) – \$93,78 млрд; Pfizer (США, Нью-Йорк) – \$81,29 млрд; Sinopharm (Китай, Пекін) – \$77,28 млрд; Roche Holding (Швейцарія, Базель) – \$69,01 млрд; AbbVie (США, Чикаго) – \$56,20 млрд; Nartis (Швейцарія, Базель) – \$52,88 млрд; Bayer (Німеччина, Леверкузен) – \$50,09 млрд; Merck & Co. (США, Нью-Джерсі) – \$48,70 млрд; Bristol Myers Squibb (США, Нью-Йорк) – \$46,39 млрд; GlaxoSmithKline (Великобританія, Brentford) – \$46,10 млрд; Sanofi (Франція, Париж) – \$44,52 млрд; Abbott Laboratories (США, Іллінойс) – \$43,08 млрд; AstraZeneca (Великобританія, Кембридж) – \$37,42 млрд; Shanghai Pharmaceuticals (Китай, Шанхай) – \$29,43 млрд; Takeda Pharmaceutical (Японія, Токіо) – \$29,10 млрд [22]. Компанія Pfizer стала ключовим гравцем на ринку препаратів для боротьби з коронавірусом. Протягом 2021 року акції Pfizer зросли майже на 60%. Ринкова капіталізація компанії Pfizer Inc. складає \$240,81 млрд. У рейтингу найбільш інноваційних компаній 2021 року від консалтингової агенції Boston Consulting Group (BCG) компанія Pfizer займала 10 місце, а за звітом 2022 року – 18 місце.

За останнім звітом IMS Health [21] очікується зростання глобального ринку ліків на 3-6% CAGR до 2026 року приблизно до \$1,828 трлн, а у 2022 – \$1,917 трлн (рис. 2).

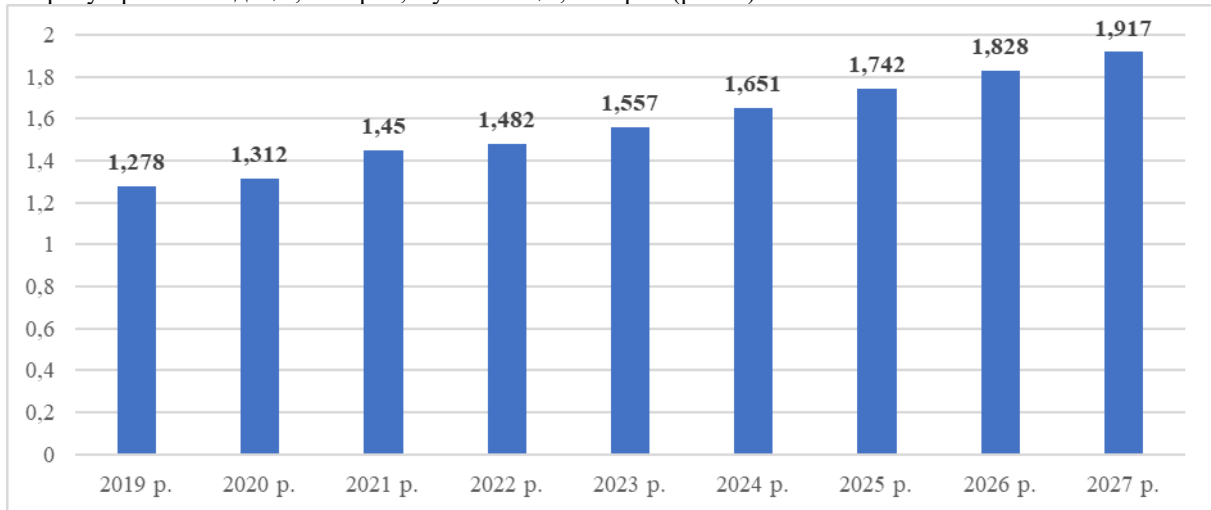

Рис. 2. Зміни в історичній та прогнозованій глобальній моделі очікування фармацевтичного ринку, 2019–2027 рр., \$ трлн
Джерело: [16; 21]

В Європейському Союзі (ЄС) традиційні різниці в цінах на фармацевтичну продукцію між країнами підриваються паралельною торгівлею та регулюванням на основі іноземних цін. Цей зрив сегментації ринку змушує виробників приймати єдині ціни для всього ЄС. Ефективність та розподільчий ефект такої політики, ймовірно, негативний. Монопсонія є більш серйозною проблемою в ЄС, отже фактичні різниці в цінах можуть перевищувати оптимальні різниці Рамсі. Конфіденційні контракти між виробниками та урядами, включаючи знижки із загальної роздрібною ціни, зберегли б різницю в цінах після продажу та повинні відповідати законодавству ЄС [14]. Головними гравцями на фармацевтичному ринку ЄС є найбільші транснаціональні компанії, які були утворені процесами злиття і поглинання та й надалі продовжують його інтеграцію [10, с. 60]. Фармацевтичний ринок Центральної та Східної Європи характеризується значною концентрацією і консолідацією, коли на 10 учасників приходить майже 90% обсягів продаж. Правові механізми забезпечення економічної політики на фармацевтичному ринку ЄС орієнтовані на поєднання цілей єдиного внутрішнього ринку лікарських засобів в ЄС та соціальних цілей, спрямованих на захист інтересів споживача та пацієнта, та у широкому плані - на захист прав та інтересів особи [8, с. 184].

Наукові дослідження та розробки, нові наукові та перспективні інновації (R&D) фармацевтичних компаній інвестуються самими фармацевтичними компаніями, які повторно інвестують до 20,8% від обсягу продажу ліків у розробку нових ліків. Більшість країн проводить політику заохочення інвестицій у секторі охорони здоров'я. «Сюди входять адресні заходи стимулювання сектора, активне заохочення інвестицій та подальші відповідні процедури, а також особливі економічні зони та кластери. Пандемія призвела до зростання використання адресних заходів стимулювання інвестицій у секторі охорони здоров'я, головним чином для розвитку цифрових медичних технологій, виробництва обладнання та виробів медичного призначення, а також медичних та фармацевтичних досліджень» [23].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, подальший розвиток сучасного світового фармацевтичного ринку як структури монополістичної конкуренції пов'язаний з прискоренням споживання лікарських засобів у країнах, що розвиваються; закінченням терміну патентного захисту на значну кількість брендів лікарських засобів; скороченням частки ринку і прибутків брендів фармацевтичних компаній; законодавчими обмеженнями монополізації ринку; активним застосуванням маркетингових інструментів для реалізації нецінової конкуренції.

Окремі сегменти фармацевтичного ринку мають свої конкурентні переваги: патентовані – вищу якість, генерики – нижчу ціну і більшу доступність для пересічного споживача. Діяльність на ринку монополістичної конкуренції, особливо такого інституціоналізованого як фармацевтичний ринок, вимагає від учасників грамотного застосування стратегічних підходів, адаптації бізнес-моделей, значних інвестицій у R&D та постійного продукування інновацій, налагодження довгострокової взаємодії з партнерами, оптимізації ланцюга поставок, формування системи постійного моніторингу і прогнозування зовнішнього середовища (особливо політико-правових та нормативних чинників), професійного маркетингу та системних промоційних активностей пов'язаних з традиційними та цифровими елементами комунікаційного міксу, розширення мережі за рахунок допустимої регіональної експансії.

Результатом впливу євроінтеграційних процесів на фармацевтичний ринок України є: імплементація європейського законодавства в частині захисту здоров'я населення, обігу лікарських засобів та контролю за їх якістю, створення відповідних органів нагляду, членство у *PIC/S*, реалізація вимог *GMP* і *GDP*, приєднання до Системи сертифікації якості лікарських засобів Всесвітньої організації охорони здоров'я. Зміцненню конкурентоспроможності вітчизняних виробників фармацевтичною продукцією сприятиме: кооперація з провідними зарубіжними фармацевтичними фірмами, проникнення транснаціональних компаній на внутрішній фармацевтичний ринок України на основі імпорту інноваційних технологій, грамотне застосування маркетингових інструментів, удосконалення маркетингового управління експортом лікувальних засобів.

Пріоритетним чинником зростання конкурентоспроможності фармацевтичного ринку України є дієве поєднання механізмів державного та ринкового регулювання, об'єктами якого є: цінова політика на матеріальні ресурси і готову продукцію, впровадження інновацій, пільгове оподаткування, встановлення експортно-імпорتنних квот та ставок мита залежно від потреб насичення ринка соціально значущими лікарськими засобами, бюджетна підтримка пріоритетних підгалузей фармацевтичної галузі, патентний захист. Вдалий синтез зазначених механізмів сприятиме ліквідації диспропорцій між експортом і імпортом лікарських засобів, зменшить залежність українського фармацевтичного ринку від зарубіжних поставок сировини і готової продукції, зміцнить позиції вітчизняних виробників на зовнішніх ринках.

Література

1. Буднікевич І. М., Гончар В. І. Адаптивні механізми регулювання фармацевтичного ринку національної економіки в умовах надзвичайних ситуацій. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 24. С. 19–25.
2. Глобальный фармрынок через 5 лет: прогноз до 2023 года. Apteka.ua. 2019. № 14 (1185). URL: <https://www.apteka.ua/article/497978>
3. Гончар В.І. Тенденції розвитку регіонального фармацевтичного ринку. Діалектика взаємодії ринкових та інституційних механізмів сучасної економічної динаміки. Матеріали XXII міжнародної науково-практичної конференції II Міжнародного шумпетерівського економічного форуму (26-27 вересня 2013 р., м. Чернівці). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. С. 90-91.
4. Звіт Антимонопольного комітету України за 2019 рік. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5e7/b2b/61d/5e7b2b61dcf08200345915.pdf>
5. Кірсанов Д. Бриф-аналіз роздрібного фармринку: підсумки січня 2023 р. URL: <https://www.apteka.ua/article/658704>
6. Кірсанов Д. Інфраструктура аптечного ритейлу під час війни. URL: <https://www.apteka.ua/article/653588>
7. Мороз С. Г. Визначення конкурентного положення підприємства на фармацевтичному ринку. Бізнес-Інформ. 2015. № 3. С. 298-303.
8. Пасечник О. В. Правове забезпечення фармацевтичної політики Європейського Союзу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 12(2). С. 183-186.
9. Топ-10 аптечних мереж за товарообігом та інші підсумки фармринку-2021. URL: <https://rau.ua/novyni/top-10-aptechnih-merezh-2021/>
10. Троненко Н. Роль європейських фармацевтичних ТНК у формуванні спільного ринку ЄС. Ринок цінних паперів України. 2014. № 7. С. 55-62
11. Фармацевтика України. Інфографічний атлас. URL: <https://www.darnitsa.ua/api/pharmadirectory/pharmacevtyka-ukrainy-2018/pharmaceutics%20of%20ukraine%202018%20ua.pdf>
12. Шандрівська О. Є., Цветковська А. В. Дослідження фармацевтичного ринку України: у фокусі концентрація ринку. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми економіки та управління”. 2022. № 1 (9). С. 56-68.
13. 4 lata «Apteki Dla Aptekarza» – najważniejsze fakty dotyczące regulacji. URL: <https://www.nia.org.pl/2021/08/18/4-lata-apteki-dla-aptekarza-najwazniejsze-fakty-dotyczace-regulacji/>
14. Danzon, P. M. (1997). Price Discrimination for Pharmaceuticals: Welfare Effects in the US and the EU. *International Journal of the Economics of Business*. 4(3): 301-322.

15. IQVIA MIDAS, MAT December 2019
16. IQVIA Market Prognosis, Sep 2021
17. Nebava, M. I., Savina, N. B., Zayukov, I. V., Vasazhenko, N. O., Lesko, O. Y., Smolarz, A., & Ormanbekova, A. Model of electronic public health management on the example of the territorial community of Vinnytsia region. Photonics Applications in Astronomy, Communications, Industry, and High-Energy Physics Experiments 2019. International Society for Optics and Photonics, 2019. T. 11176.
18. The Economist Intelligence Unit. Clearstate. 5 Global Pharma Trends Shaping 2018. URL: <https://www.clearstate.com/insights/infographics/pharma-trends.html>
19. The Global Use of Medicine in 2019 and Outlook to 2023 Forecasts and Areas to Watch. IQVIA Institute. January 2019. URL: <https://informatore.it/wp-content/uploads/2019/03/the-global-use-of-medicine-in-2019-and-outlook-to-2023.pdf>
20. The Global Use of Medicine in 2019 and Outlook to 2023. URL: <https://www.iqvia.com/institute/reports/the-global-use-of-medicine-in-2019-and-outlook-to-2023>
21. The Global Use of Medicines 2022. OUTLOOK TO 2026. URL: <https://www.iqvia.com/-/media/iqvia/pdfs/library/publications/the-global-use-of-medicines-2022.pdf>
22. The top 20 pharma companies by 2021 revenue. URL: <https://www.fiercepharma.com/special-reports/top-20-pharma-companies-2021-revenue>
23. World investment report 2021. Investing in sustainable recovery. Unctad/wir/2021 (Overview) URL: <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/igo/>

References

1. Budnikovich, I., Honchar, V. Adaptive mechanisms of regulation of the pharmaceutical market of the national economy in emergency situations. Investments: practice and experience. 2020. № 24. P. 19–25.
2. Global pharmaceutical market in 5 years: forecast until 2023. Apteka.ua. 2019. № 14 (1185). URL: <https://www.apteka.ua/article/497978>
3. Honchar, V.I. Development trends of the regional pharmaceutical market. The dialectics of the interaction of market and institutional mechanisms of modern economic dynamics. The materials of the conference are based on the results of Joseph Schumpeter's research in content of his scientific achievements. 26-27 of September, 2013. Chernivtsi: Chernivtsi National University, 2013. P. 90-91.
4. Report of the Antimonopoly Committee of Ukraine for 2019. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5e77b2b61d5e7b2b61def08200345915.pdf>
5. Kirsanov, D. Brief analysis of the retail farm market: results of January 2023. URL: <https://www.apteka.ua/article/658704>
6. Kirsanov, D. Pharmacy retail infrastructure during the war. URL: <https://www.apteka.ua/article/653588>
7. Moroz, S. G. Defining the Enterprise's Competitive Position in the Pharmaceutical Market. Business Inform. 2015. № 3. P.298-303
8. Pasechnyk, O. V. Legal provision of pharmaceutical policy of European Union. Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence. 2014. № 12(2). P. 183-186.
9. Top-10 pharmacy chains by turnover and other results of the pharma market-2021. URL: <https://rau.ua/novyni/top-10-aptechnik-merezh-2021/>
10. Tronenko, N. The role of european pharmaceutical tncs in the creation of the eu single market. Securities Market of Ukraine. 2014. № 7. P. 55-62
11. Pharmaceuticals of Ukraine. Infographic atlas. URL: <https://www.damitsa.ua/api/pharma-directory/pharmacevtyka-ukrainy-2018/pharmacevtyka%20of%20ukraine%202018%20ua.pdf>
12. Shandrivska O. E., Tsvetkovska A. V. Research of the pharmaceutical market of Ukraine: market concentration in focus. Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of economics and management". 2022. No. 1 (9). P. 56-68.
13. 4 lata «Apteki Dla Aptekarza» – najważniejsze fakty dotyczące regulacji. URL: <https://www.nia.org.pl/2021/08/18/4-lata-apteki-dla-aptekarza-najwazniejsze-fakty-dotyczace-regulacji/>
14. Danzon, P. M. (1997). Price Discrimination for Pharmaceuticals: Welfare Effects in the US and the EU. International Journal of the Economics of Business. 4(3): 301-322.
15. IQVIA MIDAS, MAT December 2019. URL: <https://www.iqvia.com/>
16. IQVIA Market Prognosis, Sep 2021. URL: <https://www.iqvia.com/>
17. Nebava, M. I., Savina, N. B., Zayukov, I. V., Vasazhenko, N. O., Lesko, O. Y., Smolarz, A., & Ormanbekova, A. Model of electronic public health management on the example of the territorial community of Vinnytsia region. Photonics Applications in Astronomy, Communications, Industry, and High-Energy Physics Experiments 2019. International Society for Optics and Photonics, 2019. T. 11176.
18. The Economist Intelligence Unit. Clearstate. 5 Global Pharma Trends Shaping 2018. URL: <https://www.clearstate.com/insights/infographics/pharma-trends.html>
19. The Global Use of Medicine in 2019 and Outlook to 2023 Forecasts and Areas to Watch. IQVIA Institute. January 2019. URL: <https://informatore.it/wp-content/uploads/2019/03/the-global-use-of-medicine-in-2019-and-outlook-to-2023.pdf>
20. The Global Use of Medicine in 2019 and Outlook to 2023. URL: <https://www.iqvia.com/institute/reports/the-global-use-of-medicine-in-2019-and-outlook-to-2023>
21. The Global Use of Medicines 2022. OUTLOOK TO 2026. URL: <https://www.iqvia.com/-/media/iqvia/pdfs/library/publications/the-global-use-of-medicines-2022.pdf>
22. The top 20 pharma companies by 2021 revenue. URL: <https://www.fiercepharma.com/special-reports/top-20-pharma-companies-2021-revenue>
23. World investment report 2021. Investing in sustainable recovery. Unctad/wir/2021 (Overview) URL: <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/igo/>